

УДК 343.25(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v6.2023.13>**В. Барчук,**доктор філософії в галузі права,
науковий співробітник

Науково-дослідного інституту публічного права

СВІТОВИЙ ДОСВІД ПРАКТИКИ ЗАСТОСУВАННЯ СМЕРТНОЇ КАРИ

Актуальність. Дослідження світового досвіду застосування смертної кари за окремі категорії злочинів є актуальним, оскільки застосування такого виду кримінального покарання порушує основні права людини та посягає на людську гідність. В умовах постійних дебатів щодо справедливості та гуманності цього виду покарання, дослідження його актуально для розуміння впливу смертної кари на реалізацію принципу гуманності покарання, для визначення його ролі у забезпеченні соціальної справедливості та питань ефективності, рівності застосування та можливості помилок у системі судового судочинства. У зв'язку зі зростанням глобалізації та міжнародного співробітництва, дослідження смертної кари є актуальним для порівняння підходів та стандартів між різними країнами у цьому питанні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання смертної кари вивчаються та досліджуються у багатьох галузях науки, зокрема: правничих та політичних науках, соціології, кримінології, філософії, психології та ін. Попри скасування смертної кари в Україні інтерес науковців до дослідження даного питання не зменшується. Свої праці даному питанню присвятили О. Кравченко, Є. Стрельцов, Ю. Толстенко, М. Трегубенко, а також ряд публіцистичних видань та ін.

Мета статті полягає у дослідженні окремих аспектів світового досвіду практики застосування смертної кари.

Викладення основного матеріалу. Смертна кара – це виняткова міра покарання та державного примусу, яка призначається за вироком суду, змістом даної міри покарання є страта засудженої особи, яку визнано винною у вчиненні особливо тяжких злочинів. Такий вид покарання – це найдавніша та сама поширена форма покарання у світовій історії, майже кожна країна в різні історичні періоди включала смертну кару до власної системи кримінального покарання. Як зауважують О. Кравченко та М. Трегубенко першоджерелом смертної кари став звичай кровної помсти, який було сформовано ще у період первіснообщинного ладу [1] та який знайшов свої подальше втілення в окремих релігійних нормах. Наприклад, Книга Левит (Второзаконня) 24:19-21 гласить «Якщо хто заб'є ближнього свого, тоді той, хто заб'є, повинен бути убитий. Хто робитиме тяжке поранення ближньому своєму, той сам буде зламаний: око за око, зуб за зуб; як він зробив рану у людині, так само буде зроблено йому» [2].

В ході історичного розвитку інститут смертної кари зазнав багатьох змін, зокрема, змінювалися види та умови застосування смертної кари (табл. 1).

Таблиця 1

Види смертної кари

Вид смертної кари	Країни в яких застосовується/застосовувалася	Приклади злочинів, за які застосовувалося	Відомі історичні особи, яких було страчено
Страчення на гільйотині	Англія, Шотландія, Ірландія, Італія, Франція, Швейцарія, Німеччина Останній раз застосовано у Франції 10.09.1977 р.	крадіжка, вбивство, політичні злочини тощо	Людовик XVI, Марія-Антуанетта, Шарлотта Корде, Антуан Лоран Лавуазьє, Максиміліан Робесп'єр, представники опору Франції під час Другої світової війни
Розстріл	Білорусь, Китай, сср, Пакистан Саудівська Аравія, Польща, УСРС, білорусь та ін.	вбивство, державна зрада, тероризм, злочини проти державної безпеки, розбій, зґвалтування з насильством тощо .	Ісаак Бебель, Ернесто «Че» Геваро, Ніколає Чаушеску, Беніто Муссоліні, Мата Харі, Микола Куліш, Олександр Курбас
Смертельна ін'єкція	США, Китай, Таїланд, Тайвань та ін.	умисне вбивство, зґвалтування, злочини проти держави та громадської безпеки, тяжкі злочини проти дітей тощо	Джеффри Далмер, Джон Уейн Гейсі
Електричний стілець під напругою у 2700 вольт	США, Філіппіни, В'єтнам, країни Південної Африки та ін. Останній раз застосовано в США у 2010 р.	умисне вбивство, сексуальні злочини проти дітей, серійні та масові вбивства, злочини вчинені з особливою жорстокістю тощо	Тед Банді, Етель і Джуліус Розенберги, Едварда Гілла, Леона Чолгшо
Повішення	США, Сполучене Королівство, Іран, Пакистан, Саудівська Аравія та ін.	вбивство, державна зрада, тероризм, військові злочини, злочини щодо наркотичних засобів	Садам Хусейн, Герман Герінг, Вільгельм Кейтель
Обезголовлення	Країни Середньовічної Європи, Сходу, Китаю, Японії, сучасна Саудівська Аравія та ін.	тероризм, вбивство, державна зрада, злочини проти національної безпеки, релігійні злочини, політичні злочини	Марія, королева Шотландії, Ганна Болейн, Адольф Ейхманн,
Забиття на смерть камінням (лапідация), кийками	Сомалі, Древній Ізраїль, Іран, Бруней, Ємен, Нігерія. Судан, Саудівська Аравія	подружня зрада, гомосексуальні зв'язки	
Спалення на вогнищі	Країни Середньовічної Європи та ін.	релігійні злочини	Жак де Моле, Жанна Д'Арк, Джордано Бруно
Застосування газової камери	США, фашистська Німеччина, сср		Едіт Штайн, Януш Корчак, масові стрти Голокосту
Інші історичні форми смертної кари	розчленування, колесування, замурування, кидання до хижаків, зварювання в окропі, саджання на кіл, заливання в горло розплавленого металу або олії, поховання живцем, повішення за ребро, розп'яття, утоплення, четвертування, гаррота, кілювання, децимація, смерть від тисячі порізів та ін.		

кара може бути замінена іншим видом покарання, зокрема, довічним ув'язненням тощо.

Кожна країна має свої процедурні особливості щодо призначення та виконання смертної кари. Наведемо декілька прикладів:

1. Китай: за неофіційними даними Китай страчує близько 2-3 тис. засуджених щороку; частіше використовується такий вид смертної кари, як смертельна ін'єкція (за припущенням фахівців це дозволяє владі продати органи страченої особи, оскільки визнаним є факт, що Китай – це один із найбільших постачальників органів на чорному ринку трансплантації); використання мобільних фургонів для проведення страти у сільській місцевості; серед більше, ніж 40 злочинів за які присуджується смертна кара можна виділити наступні: державні злочини, злочини проти життя, ухилення від податків, контрафакція, хабарництво, сутенерство, підробка грошових знаків, злочини пов'язанні із наркотиками тощо [6; проведення компанії у соціальних мережах з приводу підтримки смертної кари у випадку вбивства співробітників медичних закладів [8].

2. США: смертна кара передбачена більше, ніж у 30 штатах, при цьому перелік злочинів, за які вона передбачена може відрізнятись у кожному штаті; на поч. XIX ст. переважна більшість злочинів каралася смертною карою через повішення, пізніше застосовувалися такі види смертної кари, як електричний стілець, газова камера, розстріл, смертельна ін'єкція;

3. Іран: смертна кара присуджується не тільки за вбивства, зґвалтування, злочини пов'язанні із наркотиками, але й за т.з. «ворожу діяльність проти Бога», під які підпадають дії учасників урядових протестів; застосування смертної кари до неповнолітніх за збройні напади, вбивство та торгівлю наркотиками (неповнолітні осіб утримуються у спеціальних

корегувальних центрах до досягнення ними 18 років [8]).

4. Саудівська Аравія: смертну кару присуджують за відмову від ісламу, подружню зраду, пости в соціальних мережах з критикою уряду (за офіційною версією «підбив державних інститутів та підтримку терористичної ідеології»); до 2014 р. застосовували такий вид страти, як відтинання голови, в подальшому за браком катів застосовують і інші види смертної кари; практикується масові страти (зокрема, у 2022 р. було страчено 81 особу в один день).

Висновки. Смертна кара – це найдавніша та найпоширеніше виняткова міра кримінального покарання змістом якої покарання є страта засудженої особи, яку визнано в судовому порядку винною у вчиненні особливо тяжких злочинів. Майже кожна країна в різні історичні періоди застосовувала смертну кару за релігійні, політичні злочини, злочини проти держави та безпеки суспільства, насильницькі умисні злочини проти особи тощо. В ході історичного розвитку інститут смертної кари зазнав багатьох змін, зокрема, змінювалися види та умови застосування смертної кари. Серед «популярних» останніми століттями форм смертної кари виділяють страчення на гільйотині, розстріл, смертельна ін'єкція, застосування електричного стільця або газової камери, повішення, обезголовлення, лапідация та ін. У XX–XIX ст. смертна кара в більшості країн визнана як негуманне покарання що суперечить праву людини на життя, принижує її честь і гідність (станом на 2023 р. таких країн 103). Є ряд країн, які закріплюють можливість застосування смертної кари на законодавчому рівні та продовжують практикувати її застосування (станом на 2023 р. 25 країн – наклали мораторій на виконання смертної кари, у 14 країнах смертна кара застосовується у виключних випадках, у 54 країнах – смертна кара передба-

чена законодавством та застосовується). Прихильники смертної кари аргументують її застосування такими аргументами, як: смертна кара виступає «карою за вчинений злочин», стримуючий фактор профілактики окремих категорії злочинів; справедливе покарання засудженого може допомогти жертвам і їх родинам відчувати спокій та задоволення покаранням злочинця; виконання смертної кари є менш витратним, ніж довічне ув'язнення чи позбавлення на певний строк тощо.

Дослідження правозахисної групи Amnesty International за 2023 р. свідчать про такі особливості застосування смертної кари в сучасному світі, як: за останні роки збільшився показник застосування смертної кари; серед іншого практикуються такі форми страти як обезголовлення та масові страти; окремі країни відновили застосування смертної кари, інші скасували смертну кару або наклали мораторій на її виконання; 37% від загальної кількості страт було вчинено за злочини, пов'язані із наркотиками тощо. Смертна кара часто використовується як інструмент політичного впливу та форма дискримінації до представників окремих релігійних, расових, національних меншин та осіб із неблагополучних верств населення.

У статті визначено, що смертна кара – це найдавніша та найпоширеніше виняткова міра кримінального покарання змістом якої покарання є страта засудженої особи, яку визнано в судовому порядку винною у вчиненні особливо тяжких злочинів. Зауважено, що майже кожна країна в різні історичні періоди застосовувала смертну кару за релігійні, політичні злочини, злочини проти держави та безпеки суспільства, насильницькі умисні злочини проти особи тощо. Установлено, що в ході історичного розвитку інститут смертної кари

знав багатьох змін, зокрема, змінювалися види та умови застосування смертної кари. Встановлено, що серед «популярних» останніми століттями форм смертної кари виділяють страчення на гільйотині, розстріл, смертельна ін'єкція, застосування електричного стільця або газової камери, повішення, обезголовлення, лапідация та ін. У ХХ–ХІХ ст.ст. смертна кара в більшості країн визнана як негуманне покарання що суперечить праву людини на життя, принижує її честь і гідність (станом на 2023 р. таких країн 103). Зазначено, що є ряд країн, які закріплюють можливість застосування смертної кари на законодавчому рівні та продовжують практикувати її застосування (станом на 2023 р. 25 країн – наклали мораторій на виконання смертної кари, у 14 країнах смертна кара застосовується у виключних випадках, у 54 країнах – смертна кара передбачена законодавством та застосовується). Відмічено, що прихильники смертної кари аргументують її застосування такими аргументами, як: смертна кара виступає «карою за вчинений злочин», стримуючий фактор профілактики окремих категорії злочинів; справедливе покарання засудженого може допомогти жертвам і їх родинам відчувати спокій та задоволення покаранням злочинця; виконання смертної кари є менш витратним, ніж довічне ув'язнення чи позбавлення на певний строк тощо.

Зауважено, що дослідження правозахисної групи Amnesty International за 2023 р. свідчать про такі особливості застосування смертної кари в сучасному світі, як: за останні роки збільшився показник застосування смертної кари; серед іншого практикуються такі форми страти як обезголовлення та масові страти; окремі країни відновили застосування смертної

кари, інші скасували смертну кару або наклали мораторій на її виконання; 37% від загальної кількості страт було вчинено за злочини, пов'язані із наркотиками тощо. Відмічено, що смертна кара часто використовується як інструмент політичного впливу та форма дискримінації до представників окремих релігійних, расових, національних меншин та осіб із неблагополучних верств населення.

Ключові слова: смертна кара, страта, право на життя, кримінальне покарання.

Varchuk V. World experience in the practice of applying the death penalty

The article defines that the death penalty is the oldest and most common exceptional measure of criminal punishment, the content of which is the execution of a convicted person who has been found guilty in a court of law of committing particularly serious crimes. It is noted that almost every country in different historical periods used the death penalty for religious and political crimes, crimes against the state and public security, violent intentional crimes against a person, etc. It was established that in the course of historical development, the institution of the death penalty underwent many changes, in particular, the types and conditions of application of the death penalty changed. It has been established that among the "popular" forms of capital punishment in recent centuries are execution by guillotine, shooting, lethal injection, use of the electric chair or gas chamber, hanging, beheading, stoning, etc. In the XX–XIX centuries the death penalty in most countries is recognized as an inhuman punishment that contradicts a person's right to life, humiliates his honor and dignity (as of 2023, there are 103 such

countries). It is noted that there are a number of countries that establish the possibility of applying the death penalty at the legislative level and continue to practice its application (as of 2023, 25 countries have imposed a moratorium on the execution of the death penalty, in 14 countries the death penalty is applied in exceptional cases, in 54 countries – the death penalty is prescribed by law and applied). It is noted that supporters of the death penalty argue for its application with such arguments as: the death penalty acts as a "punishment for a committed crime", a deterrent factor in the prevention of certain categories of crimes; fair punishment of the convicted person can help the victims and their families to feel peace and satisfaction with the punishment of the criminal; execution of the death penalty is less expensive than life imprisonment or imprisonment for a certain period, etc.

It was noted that the research of the human rights group Amnesty International for 2023 testifies to such peculiarities of the application of the death penalty in the modern world as: the rate of application of the death penalty has increased in recent years; among other things, such forms of execution as beheading and mass executions are practiced; some countries reinstated the use of the death penalty, others abolished the death penalty or imposed a moratorium on its execution; 37% of the total number of executions were committed for crimes related to drugs, etc. It was noted that the death penalty is often used as a tool of political influence and a form of discrimination against representatives of certain religious, racial, national minorities and persons from disadvantaged sections of the population.

Key words: death penalty, execution, right to life, criminal punishment.

Література

1. Кравченко О., Трегубенко М. Історичні особливості застосування смертної кари. *Conferința științifică internațională „OMUL, CRIMINOLOGIA, ȘTIINȚA”*, ediția a II-a Chișinău, 24 martie 2023. С. 297–299 URL: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/297-299_6.pdf (дата звернення: 11.12.23).
2. Второзаконня. Біблія: книги Священного писання Старого і Нового Завіту. URL: <https://biblio.cerkva.info/bibliia/vtorozakonnia/> (дата звернення: 09.12.23).
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#top (дата звернення: 11.12.23).
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043?find=1&text=%D1%81%D0%BC%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%BD#Text (дата звернення: 12.12.23).
5. Стрельцов Є. Право на життя, смертна кара і властивості кримінального права. *LexInform*. Юридичні новини України. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/pravo-na-zhyttya-smertna-kara-i-vlastyvosti-kryminalnogo-prava/> (дата звернення: 08.12.23).
6. Смертна кара протягом 2022 року – доповідь Amnesty International. *Amnesty International*. URL: <https://www.amnesty.org.ua/smertna-kara-protyagom-2022-roku-dopovid-amnesty-international/> (дата звернення: 10.12.23).
7. Смертний вирок: скільки судових страт було зафіксовано у світі. *Слово і діло*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/05/25/infografika/svit/smertnyj-vyrok-skilky-sudovyh-strat-bulo-zafiksovano-sviti> (дата звернення: 15.12.23).
8. Толстенко Ю.О. Проблема смертної кари у міжнародному праві. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/15155/1/Tolstenko.pdf> (дата звернення: 12.12.23).